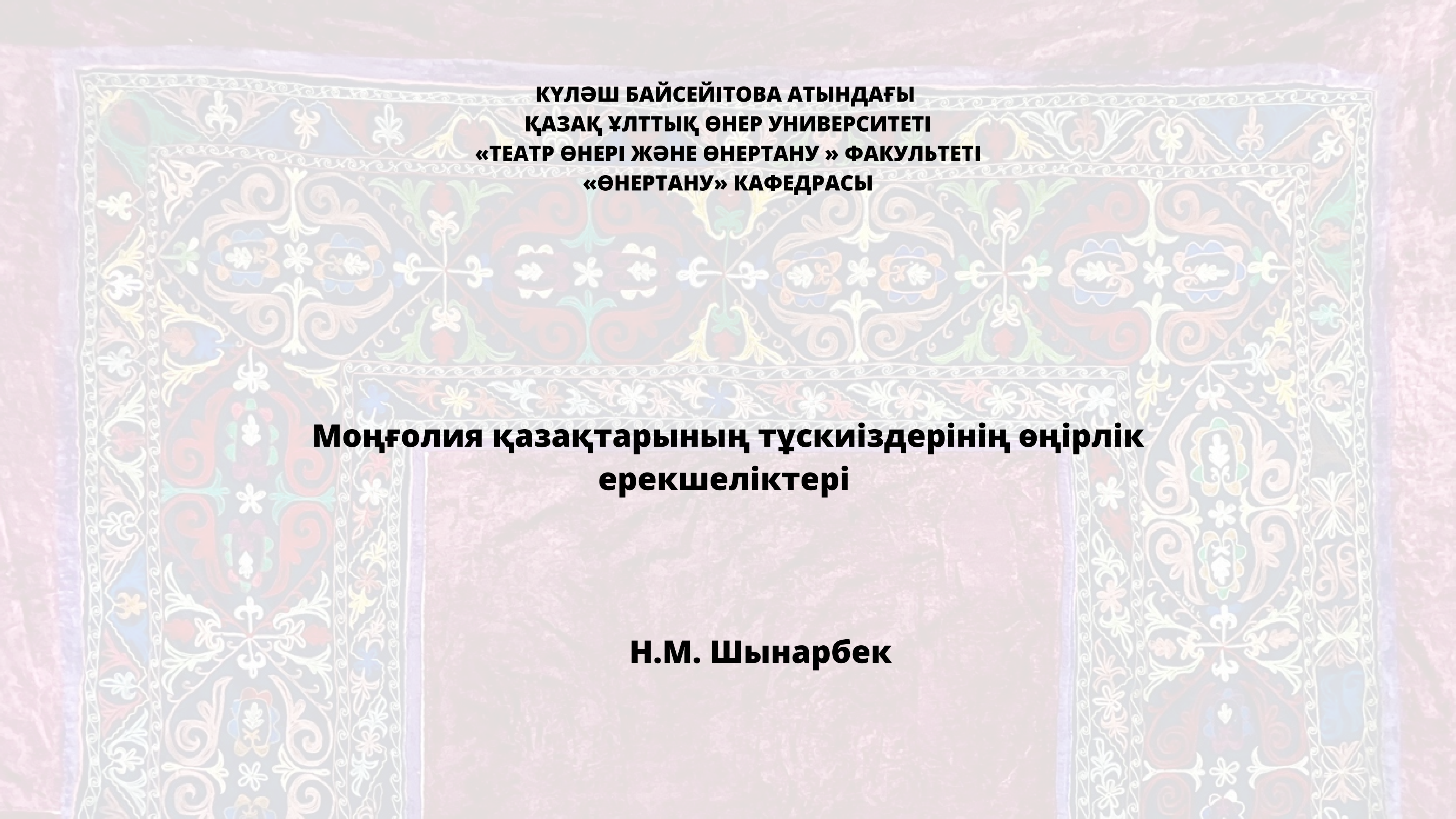

**КҮЛӘШ БАЙСЕЙІТОВА АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ӨНЕР УНИВЕРСИТЕТІ
«ТЕАТР ӨНЕРІ ЖӘНЕ ӨНЕРТАНУ» ФАКУЛЬТЕТІ
«ӨНЕРТАНУ» КАФЕДРАСЫ**

**Моңғолия қазақтарының тұскиіздерінің өңірлік
ерекшеліктері**

Н.М. Шынарбек

Тұскиіз бұйымы

Тұскиіз немесе тұскесте – беті түгел қолмен кестеленетін, киіз үйдің қабырғасына ілінген қазақ кілемінің бір түрі. Кезінде ұзатылатын қыздың жасауына берілген, жас отбасының жаңа құрған отау үйіне ілінетіндіктен барынша сән-салтанатын жарастырып, әсемдеп жасаған.

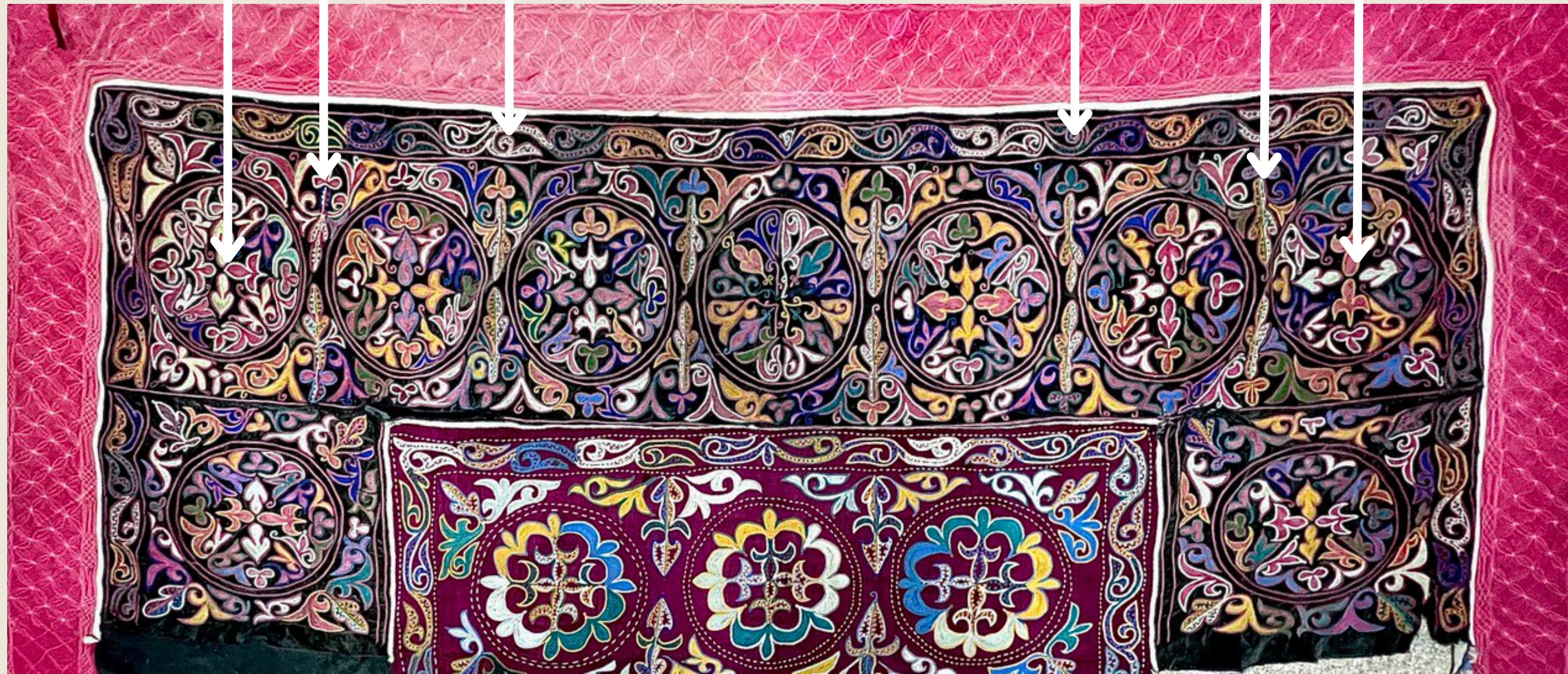

Киіз үйдің ішкі көрінісі

Табақ ою

Аралық ою

Желі ою

**Халық шебері. С.
Башировтың жеке
коллекциясындағы
түскесте**

Тұскиіздің өңірлік таралуы

- Шығыс, Таулы Алтай бөлігінде кең тараған,
- Жетісу (Талдықорған) өңірінде көп кездеседі.
- Моңғолиядағы Баян-Өлгий жері;
- ҚХР, Шыңжаң автономиясында өмір сүретін қазақ диаспорасында кең сақталған

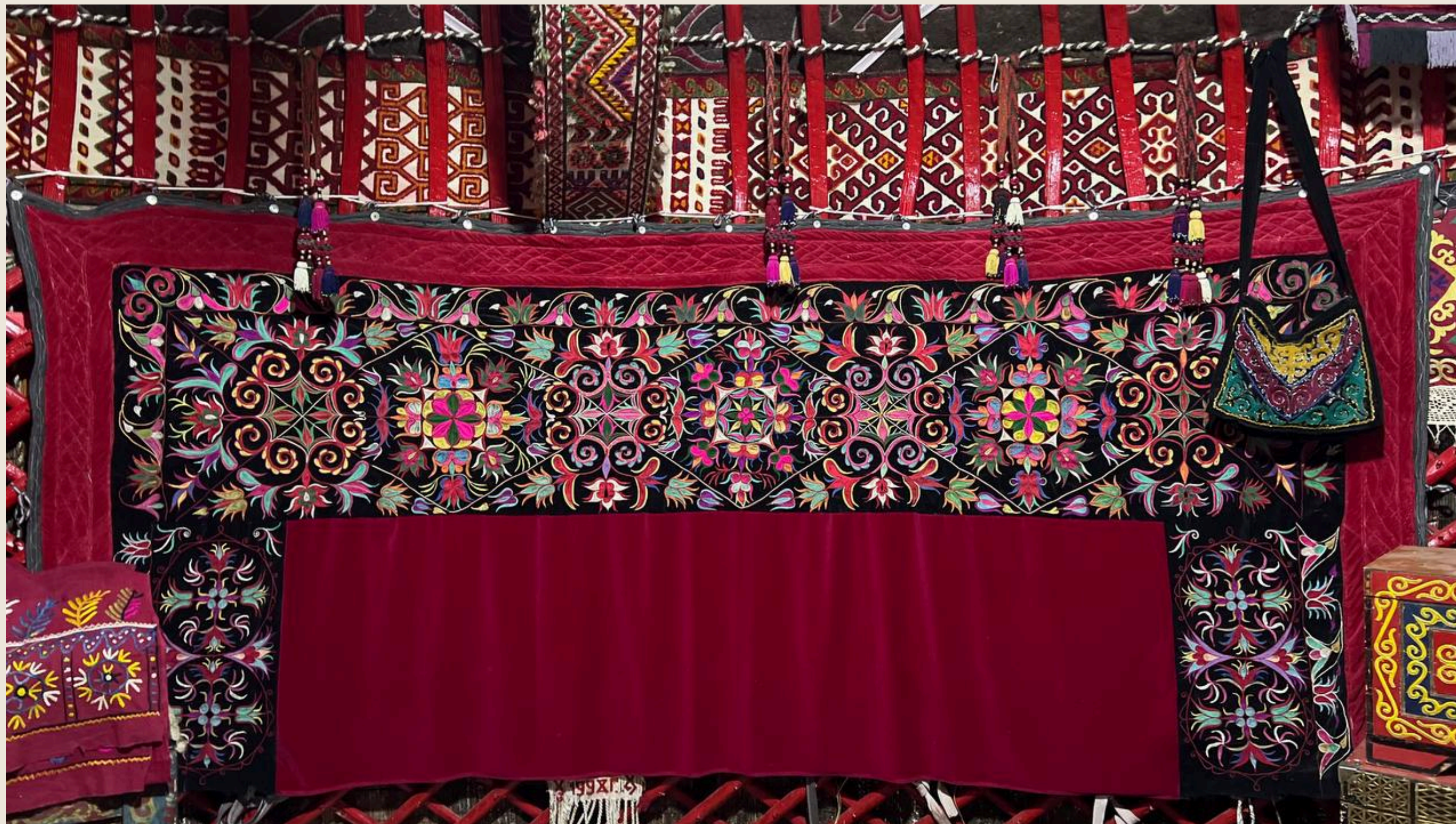

Тұскиіз. Ә.Қастеев атындағы өнер музейі

Талдықорған облысы. Халық шебері Байысова Ұлбала, 1900 ж.

Барқыт, киіз, мақта, түсті жіптер, біз кесте

**Этно-дизайнер Тілек Сұлтаннның жеке коллекциясындағы тұскиіз.
Қытай қазақтары, XX ғ. ортасы**

Моңғолия қазақтарының тұскиіздері

- Тұскиіз беті еш қалдырылмай түгел кестеленеді;
- Зооморфты мотивтер, мүйіз өрнектердің сан түрлі вариациялары жиі қолданылады;
- Барқыттан гөрі мауыты, мақта мата жиі қолданылады.

Коллекционер Наталья Кривецтің жеке коллекциясынан

Зооморфты өрнектермен кестеленген тұскиіз
XX ғ. аяғы. Моңғолия
А. Акимбектің жеке жинағынан. ҚР Ұлттық музейі

Бүйрек өрнегі кестеленген тұскиіз. С.Баширов коллекциясынан

Моңғолия қазақтары, XX ғ.

Композициялық құрылымы өзгерген тұскиіз.

XX ғ. аяғы. Моңғолия

А. Акимбектің жеке жинағынан. ҚР Ұлттық музейі

Гүл шоқтары бейнеленген тұскиіз, XX ғ. аяғы. Моңғолия қазақтары.
“Көненің сыры - тұскиіз” атты көрмеден, ҚР Ұлттық музейі,
16.03.2025

Моңғолия қазағының қолынан шыққан Моңғолия елінің туы кестеленген тұскиіз. Etsy сайтынан алынды

Тұскиіз адамдардың тек өз отбасына ғана емес, жалпы туған жеріне деген де ықыласын белгілі бір түрде жеткізуге талпынған ишара белгісі де болғанын көре аламыз

Жалпы Моңғолия қазақтарының тұскиіздерінің басты ерекшелігі, қандай да болмасын көркемдік жолмен әсемделсе де белгілі бір ұжымдық, ортақ сипат көрініс тапқан. Бұл жақтың шеберлерінің қолынан шыққан жұмыстар бір-біріне өте ұқсас және сонысымен бірден көзге түседі, әрі хабардар адамдар тұскиіздің Моңғолия қазақтарына тән екенін бірден байқай алады.

Бұл үрдіс қазақ халқының басқа жерлерге қарағанда Моңғолияда тек бір аймақта тығыз шоғырлануымен тікелей байланысты болуы әбден мүмкін (Баян-Өлгий аймағында жалпы 100мыңға жуық адамдар тұрады, оның 93%-ы қазақтар)

Кесте өнерінің басқа қолөнер түрлеріне қарағанда негізгі ерекшелігі ол көбіне шебер өзі жеке орындайтын индивидуалды процесс. Тұскиіз кестелегенде әйел адам тұрмыс қамынан қолы босап, өзімен өзі болған соң, қиялы мен ұшқырлығына ерік берген. Осыған орай кестешілердің салған ою-өрнегі де сан алуан болды. Қазақстанның түрлі өңірі мен Қытай, Моңғолиядағы қазақ халқының тұскиіздерін қанша жіктегенмен, нақты бір тұрақты заңдылықтарға бөліп қарастыру қиындық туғызады, себебі халық өнері болғандықтан әрқайсының нақты табылған жері мен авторының аты, тігілген уақыты сақтала бермеген. Дегенмен тұскиіздерге үңілсек, қазақтың ұлттық ою-өрнегінің қаншалықты күрделі екендігін, қаншама жылдарда қалай түрленгенін, әр өңір шеберлерінің жұмысында қалай көрініс тапқандығын әлі де талай зерттеп, саралай беруіміз керек.

